

OLLE

KRISTER LUMME

OLLE

KRISTER LUMME

Copyright © Krister Lumme

Grafisk form: Lina Hultberg

Tryck: Dardeze Holografija SIA, Lettland 2020

ISBN: 978-91-88523-56-3 Tryckt bok

ISBN: 978-91-88523-57-0 E-bok

Olle

en roman av
Kristen Lumme

Kapitel 1

April 1945. Världskriget rasar i Europa och Asien med oförsonlig styrka.

På Ålands hav bedarrar en storm som dragit förbi med regn och fuktig kyla. Ett passagerarfartyg ångar fram i natten med en svans av rök från skorstenen som virvlande av vinden letar sig upp mot skyn. Klockan har passerat midnatt. Fartyget häver sig i den fortfarande höga sjön. Hemmahamn är Stockholm med destination Mariehamn. Ankomsten till Åland beräknas till ungefär 01.00.

Ute på däck står en ung man och röker en cigarett. Han är på väg hem till 'klobben' efter att ha arbetet ombord på ett lastfartyg som förlit utanför den svenska kusten. Fartyget hade varit på väg med stenkol till Finland när en torped från en ubåt träffade skeppet. Förintelse och död följde den tjugooettårige sjömannen i minnet där han står ombord på passagerarfartyget och ser ut över havet mot ön som snart ska välkomna honom tillbaka hem.

Fundersam står han vid relingen och röker. Cigaretten håller han inne i handen som skydd mot vinden. Sjön häver och vräker sig mot fartyget som kränger och slingrar sig som svar mot vågornas kamp. Sjögången hade försenat ankomsten till Åland några timmar. Långt ute i havet kan han se hur fyren Marhällan lyser upp mot fartyget för att visa vägen in bland skären.

“Fy fan, vad kallt det måste vara där ute”, tänkte han, “jävlar, om man hamnar i vattnet” funderade han vidare med blicken fastnaglad mot vågorna. I fantasin ser han sig själv som ett uppsvällt lik med tomma ögonglober. Med något stirrande blick fortsätter sjömannen se ut över havet. Tankarna på kriget och vad som kunde dölja sig i djupet tyngde honom. Alla sjömän riskerade sina liv för att försörja sig samtidigt som ubåtar smög sig fram under vattnet som rovfiskar mot oskyddade fartyg. Hur någon människa kunde sitta under havsytan i en ubåt och skjuta på dem som flöt ovanför var för Olle obegripligt, fejt och föraktligt.

Olle såg framför sig vad han hade upplevt för några dygn sedan. Som vanligt hade han gått ned för att skyffla in stenkol i lastfartygets ångpannor. Minnet av en kylig bris som mött honom ute på däck då han var på väg ned till maskinrummet blev åter tydlig för honom. Den blanka vindstilla havsytan, dimman som stigit upp mot fartyget och tystnaden som blandat sig med ljudet av vågornas skvalp. Han kom ihåg hur han känt hur pysandet från fartygets skorstensventiler och ångmaskinens monotona malande fortplantade sig i skrovet hela vägen från för till akter. Han mindes lugnet innan helvetet hade brakat lös.

Olle stod stadigt på däck, parerade vant sjögången och stirrade ut över det mörka vattnet. Han visste att ubåtarnas jakt på lastfartyg som det här var intensiv och att deras torpeder kunde explodera in i fartyget utan förvarning. Sjömän hade försvunnit i havets djup utan att någon visste var eller när de försvann. De som hade turen att bli räddade från drunkningsdöden blev skadade för livet. Oron malde inom honom och tankar om ubåtar och minor som kunde sänka fartyget på några minuter ekade i hans huvud.

Kriget som pågick präglade livet för sjömännen, osäkerheten fanns ständigt närvarande. Ovissheten om liv eller död fanns ombord i ss Lurö där rutinen hade varit den vanliga. Fyra timmars vakt med åtta

timmar ledigt till nästa pass. Tiden var densamma i fartygets maskin och för dem som arbetade ute på däck. Uppe på fartygets kommandobrygga stod styrmannen tillsammans med däcksbesättningen på utkik. Chansen att i den mjölkvita dimman se längre än ett par meter var minimal. Hoppet om att göra en undanmanöver om man såg en ubåt eller en mina levde i sinnet där de stod och såg ut över havet. Släckta landtärnor var rutin. Fartygets enda säkerhet mot ett angrepp var att inte synas på natten. I maskinrummet fanns tre man nere under fartygets vattenlinje. Där pågick ett ständigt arbete med att hålla ångtrycket maximalt för att propellern skulle mala fram fartyget till hamnen rederiet destinerat den till. Pämönstrad som eldare ombord hade Olle skyfflat kol in fartygets pannor. Mellan klockan tolv och fyra genom dygnets tjugofyra timmar fanns han nere i maskinrummet. Manometern som visade pannans ångtryck styrde arbetstempot genom vaktens alla timmar. Vevstakarnas ständiga vevande var hjärtat som gav kraften till fartygets propeller.

Maskintelegrafén hade annonserat full fart från kommandobryggan.

Med 11 knop ångade ss Lurö fram i havet. Vid manöverbordet i maskinrummet stod maskinisten Koivisto beredd att slå back i ångmaskinen för att få stopp på fartyget om bryggan varskodde att något hade hänt ute på havet. Med van hand kastades kolet in i eldstaden av Olle tillsammans med vaktkamraten Risto. Blicken hos Olle hade fäst sig vid det nitade fartygsskrovet. Fantasin skenade ofta iväg med honom om vad som fanns bakom nitarna. Snabbt hade han skakat av sig vad han hade tänkt och sett framför sig. Målmedvetet hade han tagit tag i kolskyffeln och fortsatt hivat in kol in i pannan samtidigt han hade känt Ristos hand på sin axel.

“Olle, kan du hämta kaffe? Jag varskor Koivisto om att du går upp till mässen”, hade Risto sagt till honom med svetten rinnande i ansiktet.

Olle hade tagit sig upp för lejdaren från maskinrummet då smälten kom. Av tryckvågen hade han störtat ut på däck och landat mot fartygets lastrumslucka. Ristos längtan efter kaffe blev Olles räddning.

Maskinisten Koivisto och eldaren Risto kom aldrig upp från maskinrummet. Olle ryste då han tänkte på att han själv kunde blivit kvar i fartyget tillsammans med alla de som förvann i havets djup. Minnet av havets blanka yta och hur allt hade speglat sig i mörkret mot fartygets svarta utsida satt som en film i skallen på honom. Han hade suttit i en livbåt och sett fartyget sjunka. Ett fiskefartyg hade uppenbarat sig i dimman och männen som överlevt torpederingen hade plockats upp. Glädjen hade strömmat genom Olle då han förstod att han skulle överleva. Hade han inte blivit skickad efter kaffe hade han varit ett av liken som låg kvar i Östersjöns vatten, inte långt ifrån där han befann sig nu.

Att möta Liemannen bakom fartygsskrovet i maskin hade följt Olle ideligen i arbetet som eldare nere i fartygens maskinrum i kriget som pågick. Sjöman hade han varit i många år. Femton år gammal drog han iväg ut på havet. Oron fanns nedplöjd i kroppen hos honom om att något kunde hända. Vad som hände en sen kväll ombord i lastfartyget hade blivit en sanning som följde honom mer än någonsin. Ändå kände han sig trygg samtidigt som oron i kroppen samlande satte sig dold hos honom. En avlägsen bakfylla från dagarna efter han hade kommit iland till den svenska hamnstaden Åhus gjorde sig påmind. Där hade han bedövat sin oro. Ännu hade han känningar efter kalaset. Stupfull hade han varit några kvällar. Minnet av torpederingen försvann under några dygn. Uppvaknandet från ruset kom utanför en medeltida stenmur ute på landet. Hur han hade hamnat där hade han ingen aning om. Efter att han sansat sig hade han tagit sig till Stockholm för att därifrån sedan ta sig vidare hem till Åland.

Överlevande av besättningen från ss Lurö hade omgående rest hem för att träffa sina anhöriga. Olle hade ingen som väntade på honom mer än modern. Tanken på barndomens tid på Åland for inom honom. Under uppväxten hade han upplevt både krig och elände. Född var han av föräldrar som flyttade från Finland till Åland under vinterkriget då Finland stred för sin självständighet mot Ryssland. Fadern

dog då han var sju år gammal. I minnet efter fadern kände han alltid hur han sveptes med av medlidande då han hade sett ansiktet utmärglat hålögd och bara fyrtio år gammal på dödsbädden. Minnet gjorde honom alltid nedstämd och sorgsen. Spanska sjukan hade ätit upp fadern bit för bit innan han slapp pinan och slöt ögonen. Minnet om hur han blev begravd med sand över sig lämnade aldrig Olle. Han hade sett sandhögen som kastades över faderns kista vid begravningen. Förbannad var han då han konstaterade hur överklassen alltid klarade sig undan. Han var en samhällsmedborgare från underklassens Åland. Tillsammans med fadern bar han arvet efter honom. Bonddräng och skogsarbetare hade varit faderns lott av livet då kroppen orkade med arbetet. Tanken gjorde honom missmodig. "Han kunde väl för helvete" fått en anständig begravning med riktig jord. Inte enbart en hög med sand till den sista vilan." Sandhögen blev mantrat om fattigdomen.

Funderingar om minnet av fadern försökte Olle lämna bakom sig. "Varför sörja över bedrövelsens elände", tänkte han samtidigt som han såg framåt mot vad han själv skulle göra av sitt eget liv. Ungdomen fanns i kroppen. Torpederingen fanns i tanken. Var han rädd för att dö? Inte ännu. Han skulle ta igen sig. Han var för helvete ledig. Blicken sög sig fast i vågorna.

Passagerarfartyget hade gått i öppen sjö från den svenska kusten. Oron och vemodet fortsatte att gnaga inom honom när han tänkte på hur många sjömän som hade mist sina liv under kriget som pågick. Själv hade Olle klarat sig. Vad Hitler och hans anhang hade ställt till med ute i Europa var något han försökte få klarhet i. Hur en enda man kunde skapa död och förintelse omkring sig ville Olle ha klarhet. Diktatorns biografi "Mein Kampf" låg på havets botten. Boken hade han inhandlat av ren nyfikenhet. Sida upp och sida ned hade han läst om Hitlers manifest för att förstå mantrat om den tyska rasens överlägsenhet. Ställning hade han tagit. Hur kunde man hylla Hitler som om han var en ny Jesus? Det fina folket kröp för diktatorn. Olle hade tagit ställning.. Han kunde inte heller förlika sig med att även

sjömän som skyfflade kol i fartygets pannor hade Hitler som idol och frälsare. Samtidigt som svetten lackade med hotet om att diktatorns torpeder kunde tränga sig in i maskinrummet hyllades diktatorn med att han skulle göra hela världen lycklig. När världen äntligen till sist började förstå och se mordänglarnas garnityr tonade "Heil Hitler" ned sig. När skitstöveln skövlat hela Europa till en enda ruin lägrade sig tystnaden. "Fega kräk", tänkte Olle inom sig där han fortsatte att se ut över havet. Han visste allt för väl vad som pågick på den andra sidan av horisonten. Hoppet fanns inom honom att någon skulle avlägsna diktatorn från jorden för tid och evighet. Då kunde han börja planera för en framtid utan minor och ubåtar. Skyffla kol framåt i livet kunde någon annan få göra. Själv skulle han bli något mer än vad som hade varit hans fader förunnat.

"Hoppas för fan att detta jävla krig snart tar slut", tänkte han där han stod bredbent och följde med fartygets rullande. Sjöhävningen gjorde att havet letade sig in på däck över relingen. Det var som om sjön ville upp och hälsa på honom, salta vattnet yrde och stänkte runt fartyget. Olle kände smaken på sina läppar samtidigt som den kalla luften svepte förbi honom där han ännu stod kvar i lä mot vinden. Han började känna kylan som letade sig in i hans kropp.

"Nu får jag nog gå in i värmen", tänkte han då han såg hur fyren Marhällan gungade förbi honom och visade att fartyget var inne i den åländska skärgården.. Alltid då han kom med båt till ön gick han ut på däck för att få se fyren den var för honom ett väsen som välkomnade honom hem. Vågorna dämpades när fartyget kom in i lä bland de yttre skären som markerade ålänningens hemvist. Åter kunde han stå rak utan att behöva parera fartygets rörelser, ljusen från Mariehamn började skymta mellan kobbarna.

Olle var åter hemma. Barndomens tid kom alltid till honom då han återsåg ön efter en tid ute på sjön. En kluven känsla. Tankarna fortsatte mala i skallen på honom. Funderingar for ständigt i honom om och hur orättfärdigt livet var och vad som hade drabbats den egna

familjen. Minnet om hur han som tioåring tillsammans med sin syster stod och såg hur barndomshemmet brann ned till grunden kunde han inte glömma. Fattigstigmat brände inom honom. Vad som hänt honom då han stod och såg på när familjens hus brann som en fackla blev för honom som en snara runt halsen. Han hade sett hur modern och fadern maktlöst höll i varsit ämbar med vatten för att släcka det övertända huset. Med barnaögon såg han tomheten i föräldrarnas ögon. Allt de ägde hade brunnit upp. Hela byn hade varit samlad på brandplatsen. Skulle de erbjuda den drabbade familjen tak över huvudet? Efter några veckors tillfälligt boende hos en bonde som förbarmat sig över dem löste kommunen problemet. Man erbjöd dem att flytta in i en stuga som stod tom efter ett tegelbruk som lagts ned. Olle såg framför sig hur fadern och modern hade diskuterat med vemodet i ögonen om hur de skulle lösa familjens framtid. Tillsammans skulle de ta nya tag och bygga ett nytt hus. Att fadern skulle drabbas av den spanska sjukan och avlida ett år efter branden fanns inte med i planeringen. Olle och syster Helmi såg och kände oron hos modern. De såg hur hon fick tigga för det dagliga brödet samtidigt som fadern tynade bort och dog.

Faderns död blev ett uppbrott som Olle aldrig skulle glömma. Dagarna efter begravningen där byborna hjälpte till att bära kistan till graven kom det besök från kommunens högsta ansvariga till stugan. Med stärkta vita skjortkragar och bistra minner klev fyra allvarsamma män in i den mörka stugan. Runt rummets enda bord satt de och diskuterade familjens väl och ve på grund av faderns frånfalle. Där satt herrarna som bestämde över Olle då fadern hade hamnat i graven. Någon framtid för honom fanns inte tillsammans med en ensam moder hade de bestämt. Barnen skulle skiljas från henne. Allt var bestämt. Minnet om hur modern protesterade mot deras beslut flöt åter upp i Olles minne. Ilskan for inom honom om hur stärkkragarna hade avgjort var han skulle växa upp. Andra människor skulle ta hand om Olle och Helmi. En ensam kvinna kunde inte ta hand om barn. Tryggheten för

barnens framtid avgjordes av stjärkkragarna. Kommunen skulle betala för dem i ett boende hos någon bonde eller någon annan som kunde ta hand om dem. God ersättning skulle erhållas för deras väl och ve samtidigt som de skulle göra rätt för sig. Olle hade protesterade högt och ljudligt. Han ville inte lämna modern.

Dagen då människor med fina kläder åter dök upp i stugan för att hämta honom och systemen rymde Olle till bondens ladugård. Där gömde han sig i höet ett helt dygn. En skallgångskedja från byn letade efter honom men när man inte hittade honom kom man överens om att han kanske hade drunknat i träsket. Därmed beslöt man sig för att fortsätta leta och dragga efter honom då morgonen kom, samtidigt som Olle låg på bondens höskulle. Under natten smög han in i huset där modern låg ensam i sin säng. Han hade krupit i mörkret upp till henne i sängen. Där låg de sedan och höll om varandra och pratade om hur de skulle göra för att han skulle få stanna hos henne. Lempi berättade för Olle att systemen hade transporterats till en bonde några mil därifrån. Tätt tillsammans i moderns säng hade de somnat då natten började gå mot gryning. Yrvaket vaknade de av att det knackade på stugans dörr. Olle såg hur en ny stjärkkrage klev in i stugan. Med sig hade han några män med som skulle söka efter honom. Utkommenderad av kommunen skulle myndigheternas representant slutföra vad de beslutat om. Allt för att se till så Olle skulle hamna där han skulle vara om de hittade honom i livet. Därmed var han fast. Omilt och bestämt hade männen transporterat honom till fosterhemmet. En man tog emot honom någon kilometer från moderns stuga. Olle mindes hur mannen med ett leende på läpparna hade sett på honom. Ett leende som Olle sedan skulle hata långt fram i livet.

Olle och Helmi blev sockenbarn. Barnen ställdes ut till salu i byn medan Lempi hamnade ensam i fattigstugan. Ryktena började gå om att hon inte var vid sina sinnens fulla bruk. Bäst vore det om man placerade henne på tok hemmet nära staden krävde några då de hade hört hur hon klagat på myndigheterna som hade tagit hennes barn.